

Elements per a l'anàlisi sobre la investigació educativa a les Illes Balears¹

Martí X. March i Cerdà

---

¹ Aquest article, amb alguns canvis, ha estat publicat com a capítol «Aproximació a l'estat de la investigació educativa a les Illes Balears» en el llibre editat per Carlos Duarte i Fèlix Grases (2003) El papel social de la ciencia en Baleares. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàg. 199-212.

RESUM

L'objectiu del present article és posar les bases per a l'anàlisi de l'estat de la qüestió sobre la investigació educativa a les Illes Balears; en aquest sentit es posen de manifest, d'una banda, les fases i els processos de construcció de la investigació educativa dins la comunitat balear, partint del referent de la UIB i, d'altra banda, els entrebancs i els problemes que dificulten la consolidació d'aquest tipus de recerca. Així mateix, s'analitzen les perspectives d'aquest tipus d'investigació, fent referència a les diverses àrees temàtiques que poden ser desenvolupades pels diversos grups de treball en aquest camp de l'educació.

RESUMEN

El objetivo del presente artículo es poner las bases para el análisis del estado de la cuestión sobre la investigación educativa en las Islas Baleares; en este sentido se ponen de manifiesto, por una parte, las fases y los procesos de construcción de la investigación educativa en la comunidad balear, partiendo del referente de la UIB, y por otra parte las dificultades y los problemas que dificultan la consolidación de este tipo de investigación. Asimismo se analizan las perspectivas de este tipo de investigación, haciendo referencia a las diversas áreas temáticas que pueden ser desarrolladas por los diversos grupos que trabajan este campo de la educación.

LA INVESTIGACIÓ DINS LES CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ: PROBLEMES I PERSPECTIVES

Les Ciències de l'Educació han conegut en els darrers decennis a tot Espanya un important desenvolupament, que no sols ha afectat l'expansió quantitativa de coneixements educatius en un sentit ample, amb nous temes, noves investigacions, noves disciplines, noves metodologies, noves perspectives, nous grups d'investigació, noves publicacions de llibres i revistes, descentralització territorial de la investigació educativa d'acord amb la creació de noves universitats i de creació de grups disciplinaris i interdisciplinaris d'investigació educativa..., sinó que també ha afectat les qüestions qualitatives i epistemològiques.

En qualsevol cas, el que resulta evident és que tant la investigació educativa com el desenvolupament de les disciplines que conformen les Ciències de l'Educació s'han produït a Espanya fonamentalment a partir de la dècada dels anys setanta, d'acord amb el procés d'institucionalització i generalització universitària dels estudis de Pedagogia, després d'una etapa de nul·la investigació educativa i d'absència de desenvolupament científic i professional de les Ciències de l'Educació.

D'acord amb aquest punt de partida, el que resulta evident és que l'anàlisi de les Ciències de l'Educació només es pot fonamentar des de la complexitat conceptual, investigacional, professional i metodològica. Efectivament, si res pot caracteritzar, en els darrers temps, les Ciències de l'Educació és l'acumulació de coneixements en tots els camps, temàtiques i disciplines. El sorgiment de noves disciplines, de noves matèries, de noves orientacions, de noves metodologies, la realització de diverses investigacions, la demanda de professionalització de les diverses titulacions pedagògiques, etc., són una demostració del creixement quantitatiu de les Ciències de l'Educació.

Però aquest creixement quantitatiu dels coneixements educatius, tot i la seva complexitat creixent, implica un augment de les preocupacions conceptuals i metodològiques. Un increment de preocupacions sobre els problemes de científicitat de les ciències de l'educació, sobre les relacions entre les ciències socials i les ciències de l'educació, sobre la desmembració dels coneixements pedagògics, sobre el grau d'interdisciplinarietat i pluralitat dels sabers pedagògics, sobre la transferència dels coneixements educatius a les diverses «empreses i professions educatives», amb l'objectiu de possibilitar una millora de la qualitat educativa a través de processos d'innovació pedagògica, tant a nivell macroeducatiu com a nivell microeducatiu.

En qualsevol cas, la investigació educativa s'ha d'instrumentalitzar i desenvolupar a partir dels eixos conceptuals i metodològics següents:

- 1) La pluralitat i la interdisciplinarietat de les Ciències de l'Educació, amb tot el que aquest fet implica des de la perspectiva teòrica i epistemològica.
- 2) La complexitat metodològica i definitòria del concepte d'educació, amb la multiplicació i institucionalització dels espais i del temps d'educació.
- 3) La utilització dels diversos paradigmes científics existents en el marc de les Ciències de l'Educació i de les Ciències Socials, tant a l'hora de la reflexió teòrica com a l'hora de la investigació i la intervenció.
- 4) La definició metodològica plural de la investigació educativa, partint d'una conceptualització plural d'aquesta i evitant el reduccionisme metodològic del que és quantitatiu i del que és qualitatiu.
- 5) La transferència dels coneixements educatius obtinguts, a través de la investigació educativa, a les diverses institucions educatives i professionals de l'educació, amb l'objectiu d'aconseguir la millora educativa a través dels diversos processos d'innovació pedagògica.
- 6) La institucionalització real i rigorosa de diverses tradicions educatives que possibilitin la continuïtat de la investigació a través de recerques sistemàtiques.
- 7) L'existència de plans d'investigacions que desenvolupin les diverses temàtiques educatives, objectes i subjectes de preocupació científica, social i professional.
- 8) La construcció de sistemes operatius de treball investigacional educatiu entre el món universitari i el món professional educatiu, rompent la dicotomia teoria/praxis que tant de mal ha fet i fa al progrés de l'educació i de les ciències de l'educació.
- 9) La relació i la col·laboració institucional entre el món científic i acadèmic i el món institucional i polític de l'educació.
- 10) La institucionalització de sistemes potents de comunicació científica de la recerca educativa realitzada, a través de xarxes i equips universitaris i de publicacions d'impacte acadèmic, professional i social.

En qualsevol cas, aquests punts són, des de la meua perspectiva, elements fonamentals amb l'objectiu d'aconseguir una investigació educativa rigorosa, seriosa, de continuïtat, pragmàtica i innovadora, capaç de fer avançar les ciències de l'educació i de possibilitar la millora educativa.

En tot cas, i malgrat que aquest no sigui l'objectiu d'aquest capítol, s'ha d'assenyalar que la investigació educativa a Espanya, a la llum de la progressiva institucionalització i millora universitària dels estudis pedagògics, de la implantació de plans regionals i nacionals d'investigació —malgrat el retro-

cés que ha suposat la manca de desenvolupament de la investigació per part del Centre d'Investigació i Documentació Educativa (CIDE)—, la incentivació investigacional que ha suposat la creació i consolidació dels sexennis d'investigació, la millora de la inversió en l'educació i la incentivació de la qualitat i de la innovació pedagògica, la consolidació de revistes educatives i de diverses publicacions pedagògiques, la progressiva, malgrat que lenta i amb dificultats, internacionalització, amb la creació de grups interuniversitaris d'investigació educativa, etc. En aquest context, i tot els efectes contradictoris i paradoxals que poden tenir determinades iniciatives, s'han d'assenyalar els efectes que podran tenir per a la investigació educativa la creació dels complements autonòmics de recerca com també algunes accions dels diversos plans regionals de recerca, desenvolupament i innovació. De tot això podem deduir que aquest increment, més quantitatiu que qualitatiu, de la investigació a Espanya, ha tingut, té i tindrà repercussions evidents i òbvies a les Illes Balears, amb l'augmentant la investigació educativa.

PER A QUÈ SERVEIX LA INVESTIGACIÓ I EL CONEIXEMENT EDUCATIU?

El sociòleg de l'educació Bill Williamson, en una ponència presentada al Primer Simposi Internacional de Sociologia de l'Educació, celebrat l'any 1981 a Madrid, es feia, ja, una pregunta relativament innocent: per a què serveix el coneixement que s'obté de la investigació en sociologia de l'educació o en qualsevol altra disciplina pedagògica? O, si es vol, per a qui es fan els treballs d'investigació educativa?, quina és la finalitat bàsica d'aquest tipus d'investigacions?, etc. En qualsevol cas, el sociòleg de l'educació esmentat tractava de posar de manifest que tant la localització institucional dels qui practiquen la investigació educativa, com la lògica del finançament de la mateixa recerca en educació han condicionat i condicionen els treballs realitzats, les línies d'investigació desenvolupades, els temes elegits i seleccionats, les temàtiques marginales i marginals, els paradigmes científics i metodològics utilitzats, la utilització dels coneixements adquirits, etc.

Les preguntes i les qüestions que es plantejava B. Williamson no solament resultaven pertinents, sinó que actualment continuen sent fonamentals per poder entendre els problemes, les possibilitats, les contradiccions i les paradoxes de la investigació educativa. I d'aquesta reflexió en relació amb la finalitat de la investigació i de la recerca educativa, l'esmentat autor (1983, 63) ens en diu el següent:

«Nos encontramos atrapados en la paradoja final. La sociología de la educación en las universidades se ha ido haciendo acumulativamente crítica y empíricamente estéril. La investigación educativa en las burocracias de la ayuda ha sufrido la suerte contraria. La primera ha aprendido a explicitar todos sus supuestos y la segunda se ve a atrapada en un paradigma dominante de planificación del desarrollo.»

El mateix autor, fins i tot, en un plantejament irònic, ens diu que les seves crítiques a la planificació del desenvolupament foren publicades pel mateix Banc Mundial, objecte de les crítiques a la política de desenvolupament finançada per l'esmentada entitat bancària mundial. Per tant, per a què servia la investigació educativa que desenvolupava B. Williamson?, tenia cap tipus de repercussió pràctica i real?, suposava una simple reflexió crítica estèril i teòrica? Per a què servia, aleshores, la investigació educativa que realitzava l'esmentat autor?

Aquest fet, entès com un exemple que podríem generalitzar, ens duu davant una qüestió fonamental. Em referesc al context social i polític de la investigació educativa, en tant que condicionant i determinant de la recerca educativa que es vol desenvolupar, dels projectes finançats o de les línies d'investigació potenciades. Però si la ciència és una activitat social, és evident que la investigació educativa participa molt activament de les característiques i les contradiccions d'aquesta ciència social. És evident, per tant, que la historicitat de les ciències socials —dins les quals cal incloure les ciències de l'educació— és un factor clau per poder entendre'n la problemàtica investigacional i conceptual.

Així, d'acord amb aquest enfocament plantejat, resulta evident la necessitat de contextualitzar la investigació educativa en el marc de la dinàmica social que la produeix. Les preguntes que, en aquesta perspectiva, ens podem formular són les següents: qui selecciona els problemes objecte d'investigació? Com se seleccionen? Amb quins instruments? Amb quin objectiu? Per a qui?... La investigació educativa avança i es desenvolupa, però, qui marca el camí? La resposta a aquesta qüestió no és, doncs, fàcil: Els investigadors? Els polítics governants? Les entitats privades que financen? Els organismes públics regionals, nacionals o internacionals que donen suport institucional a la investigació educativa?...

De totes aquestes qüestions podem assenyalar que l'anàlisi de la investigació educativa no es pot separar del context que la produeix; i aquest fet és així des del moment en què es va començar a investigar en educació, en què les diverses disciplines que conformen les ciències de l'educació es varen configurar amb la definició del seu objecte d'estudi i la delimitació de la metodologia o metodologies que s'havien utilitzar. Per tant la qüestió per a què o per a qui es realitza la investigació educativa no és una pregunta secundària. Es tracta d'una qüestió primordial i fonamental amb profundes implicacions en la manera de definir, investigar i descriure els problemes; és una qüestió radical per la mateixa vocació i desenvolupament de la recerca educativa.

A partir de tot el que he plantejat, les preguntes i les qüestions que, de forma concreta i a títol d'exemple, ens podem formular són les següents, per tal de posar de manifest el perquè, el per a què i el per a qui de la investigació educativa: han implicat les investigacions educatives sobre el tema de la igualtat d'oportunitats, l'aplicació de polítiques socials i educatives diferents? Han suposat els estudis sobre les relacions entre l'educació i el mercat de treball una millora dels productes del sistema escolar per al sistema productiu? Han implicat els estudis sobre la reproducció social i econòmica a través de l'educació una modificació del paper i del rol dels professors? Han millorat els estudis sobre el rendiment escolar o sobre el nivell d'assimilació de les competències educatives una millora dels currículums educatius i dels processos d'ensenyança-aprenentatge? Han millorat els estudis sobre l'etnografia escolar, sobre les relacions dins l'aula, una millora del clima escolar i del rendiment escolar? Han millorat la formació del docent els estudis sobre el malestar docent? Han millorat la convivència escolar els estudis sobre la violència escolar?...

A més, cal plantejar-se si la recerca educativa que duen a terme els investigadors, en general, està més en relació amb necessitats acadèmiques i personals que en relació amb necessitats socials i professionals. En aquest context cal fer una referència específica a l'existència d'una dualitat o dicotomia investigadora, entre els interessos dels investigadors i les necessitats i les demandes educatives de la societat, a les quals cal donar resposta. Però si aquesta és una dualitat sobre la qual caldria fer una anàlisi en profunditat, és evident que es tracta d'una qüestió delicada, sobre la qual serà necessari matisar.

Però aquesta no és l'única dualitat existent en relació amb la investigació educativa; també cal fer una referència específica a la dualitat o la dicotomia existent entre la investigació educativa bàsica i fonamental, que pot tenir diverses manifestacions de disciplines científiques de caire pedagògic, i la investigació aplicada o pràctica. Es tracta, en qualsevol cas, d'una dualitat i d'una dicotomia que, si bé té elements de falsedat i d'una polarització excessiva, necessita, també, una reflexió profunda, ja que cal sortir del fals dilema entre teoria i praxis, però no oblidar que les reflexions teòriques sobre la praxis necessiten diverses matisacions i perspectives d'anàlisi teòrica.

I també cal parlar d'una darrera dicotomia o dualitat en el marc de la investigació educativa; es tracta de la dualitat entre la recerca educativa fonamentada sobre la seva component política, en tant els seus resultats poden legitimar o deslegitimar una política o una institució educativa. Efectivament resultaria una ingenuïtat plantejar la investigació educativa en termes de neutralitat i d'objectivitat absoluta; en aquest sentit s'ha de tenir en compte que ni la investigació educativa es pot reduir a un simple operacionalisme metodològic, ni pot prescindir de la reflexió teòrica. Avui hi ha un consens científic generalitzat que els mètodes no poden ni han de marginar la teoria, ni la teoria pot prescindir dels mètodes i de les tècniques investigacionals. Però, malgrat aquest consens científic existent, és evident que aquesta dicotomia segueix present.

I finalment cal parlar d'una darrera dicotomia que es planteja en les diverses investigacions educatives entre els enfocaments macros i els enfocaments micros. Es tracta d'una dicotomia que no només resulta totalment falsa, sinó que cal plantejar aquesta qüestió en termes de complementarietat necessària, malgrat les matisacions investigacionals que implica la utilització simultània o parcial dels dos enfocaments esmentats.

Així doncs, és evident que la pregunta sobre el perquè, el per a què i el per qui de la investigació educativa, sobre les causes i la finalitat de la recerca en educació, resulten fonamentals alhora d'analitzar l'estat i les perspectives de la investigació educativa. La selecció del coneixement que es vol investigar, de les temàtiques que es volen conèixer en profunditat, de les tradicions investigacionals que es volen consolidar, no són qüestions de caràcter «purament» científic, sinó fonamentalment de caràcter social. La historicitat del coneixement és una qüestió que resulta fonamental alhora de plantejar l'anàlisi de la investigació educativa.

Per tant, la investigació educativa no es pot reduir únicament a necessitats acadèmiques, a les orientacions polítiques i científiques, al mimetisme d'escoles i autors o a modes efímeres. La investigació educativa ha de respondre a les necessitats i a les demandes educatives existents; i sobre aquest enfocament cal consolidar les diverses tradicions científicoeducatives. I aquest és el repte que cal treballar, si es vol que la investigació educativa tingui un rigor i una seriositat científica, i al mateix temps, una capacitat d'aplicació i de transferència del coneixement adquirit en el món de les institucions i de les professions educatives.

BALANÇ INICIAL DE L'ESTAT DE LA INVESTIGACIÓ EDUCATIVA A LA CAIB

Si en els apartats anteriors hem plantejat les bases teòriques i metodològiques per poder analitzar l'estat de la investigació educativa, en aquest apartat volem posar de manifest els diversos elements per poder conèixer la realitat de la investigació educativa a les Illes Balears. I la primera qüestió que podem plantejar, abans d'entrar en profunditat sobre aquesta realitat investigacional, és si real-

ment existeix la investigació educativa a la comunitat autònoma de les Illes Balears. No es tracta d'una pregunta retòrica ni contradictòria, sinó simplement que s'ha de posar de manifest que es tracta d'una realitat que no és lineal, que té forteses i debilitats, que té amenaces i problemes, però que té oportunitats i possibilitats.

En qualsevol cas, el nostre punt de partida és que ens trobam a les Illes Balears davant una realitat que podem considerar, d'entrada, positiva sobre l'estat de la investigació educativa; una realitat positiva que cal, en qualsevol cas, matisar en base a quatre elements: en primer lloc, si bé cal parlar d'un creixement quantitatiu de la investigació educativa a les Illes Balears en els darrers anys, és evident que es tracta d'un desenvolupament que es caracteritza per la discontinuïtat en el progrés de la recerca i sense una coherència clara; en segon lloc hem de posar de manifest la manca d'aprofundiment en els temes objecte d'investigació; en tercer lloc cal fer una referència clara i explícita a la no-existència de grups competitius consolidats, malgrat l'existència de grups en procés de consolidació i amb una producció científica significativa. I en quart lloc hem de posar de manifest la manca de transferència generalitzada del coneixement investigat i obtingut cap a les institucions i els professionals de l'educació.

Per tant, si bé hem de constatar l'existència real d'investigació educativa a les Illes Balears, aquesta necessita un canvi qualitatiu a través del desenvolupament de tradicions investigacionals profundes i continuades, i de la consolidació de grups d'investigació de caràcter competitiu. Només a partir d'aquest nou procés caldrà començar a parlar d'una etapa en què la investigació educativa estigui més consolidada, i que fins i tot pugui desembocar en l'existència d'instituts de recerca educativa que siguin capaços de competir no solament a nivell espanyol, sinó també a nivell europeu, amb investigacions i publicacions d'impacte científic i pedagògic important i significatiu.

En tot cas, el que resulta evident és que cal parlar, en relació amb l'estat de la investigació educativa de les Illes Balears, de l'existència, en la meua opinió, de tres etapes en aquest procés progressiu de desenvolupament de la recerca pedagògica: una primera etapa d'inici de la investigació educativa que comença a principi dels anys setanta amb la posada en marxa de la reforma educativa de la Llei general d'educació i amb l'inici dels estudis universitaris a les Illes Balears. Aquesta etapa implica la posada de les bases de la investigació educativa, el desenvolupament de les reformes educatives a partir de la Llei Villar Palasí, la implantació de les titulacions pedagògiques i la integració dels estudis de magisteri en el si de la universitat. Amb tot, aquesta etapa es desenvolupa fins als anys vuitanta.

La segona etapa, que podríem denominar de desenvolupament quantitatiu de la recerca educativa, va des de mitjan anys vuitanta fins a principi de l'any 2000 i s caracteritza per un seguit de fets importants i significatius: la institucionalització de la Universitat de les Illes Balears i les reformes universitàries de la LRU, les reformes educatives de la democràcia amb la LODE, la LOGSE i la LOPEG, l'existència de moviments de renovació pedagògica i la consolidació del Departament de Ciències de l'Educació pel que fa al professorat, la realització de tesis doctorals, la creació inicial de grups d'investigació educativa, l'existència de publicacions a nivell de les Illes Balears, d'Espanya o d'altres països, l'existència d'altres departaments —fonamentalment el de Psicologia i d'altres— que també han treballar pel que fa a la recerca en el camp escolar, la consecució de projectes d'investigació educativa a través de convocatòries públiques, l'existència d'una major relació entre la universitat i el sistema educatiu no universitari, la implantació de les noves titulacions pedagògiques escolars i educativosocials, la realització de congressos educatius de caire autonòmic, espanyol i internacional i l'impacte significatiu de la producció pedagògica a nivell de l'Estat espanyol.

I la tercera etapa s'inicia, aproximadament, amb l'acabament dels anys noranta i el començament del nou segle, i té com a elements fonamentals els següents: la transferència de la gestió de les competències educatives a la comunitat autònoma de les Illes Balears, el compliment dels primers vint-i-cinc anys de la UIB, la implantació de les reformes universitàries de la LOU, o l'aprovació del primer pla regional de recerca i desenvolupament i del primer pla d'innovació de la CAIB. Aquest darrers aspectes resulten fonamentals amb vista a l'inici d'una nova etapa en el procés de desenvolupament de la investigació des d'una perspectiva més qualitativa.

Així, en el context del Primer Pla de Recerca i Desenvolupament Tecnològic de les Illes Balears (2002) —aprovat pel Consell de Govern de les Illes Balears el dia 21 de desembre de 2001— es posen de manifest una sèrie de fets que cal tenir en compte a l'hora d'analitzar la realitat de la recerca i de la recerca educativa a la CAIB. Així cal fer referència al diagnòstic que realitza sobre el sistema d'innovació a les Illes Balears:

- 1) Els recursos que les Illes Balears dediquen a activitats de R+D són molt menors que els que li corresponen d'acord amb els seus indicadors socioeconòmics.
- 2) Al marge d'altres consideracions i matisacions, s'ha d'assenyalar que a les Illes Balears no hi ha tradició investigadora; s'ha de tenir en compte que tant la UIB com altres centres de recerca tenen uns vint anys de vida real; i aquesta durada, des de la perspectiva de la recerca, resulta poc significativa.
- 3) La participació empresarial en l'esforç global de R+D+i és baixa per diverses raons de caràcter econòmic, tecnològic, cultural i psicològic, que no és el moment d'analitzar en profunditat.
- 4) El sistema social i empresarial de les Illes Balears té una baixa capacitat d'absorció; com a exemple, cal senyalar la acusada manca d'empleats amb titulació universitària i, fins i tot, de formació professional en el camps de l'hoteleria i de la construcció i d'indústries afins.
- 5) La poca importància que històricament ha tingut a les Illes Balears la política educativa i de generalització de l'ensenyament, a causa, entre altres factors, del model productiu impulsat en els darrers decennis i de l'estructura social existent.

Aquest Primer Pla de Recerca i Desenvolupament Tecnològic de les Illes Balears, en funció del diagnòstic realitzat, té com a objectius fonamentals els de reforçar la base científicotècnica per afavorir la creació de nous grups o de centres en àrees prioritàries, potenciant un nombre reduït d'àrees temàtiques i implicant els actors de l'entorn productiu (tant industrial com de serveis) en les activitats de R+D. I tot això enfortint el capital social de la CAIB i fomentant l'interès social per la investigació científica i la innovació empresarial, en un sentit ampli. En aquest context s'ha d'assenyalar que l'esmentat pla té com a prioritària l'àrea de societat, educació, cultura i llengua, com a estratègia fonamental per tal de potenciar les ciències socials i humanes.

Així, aquest programa de societat, educació, cultura i llengua es fonamenta sobre els principis següents:

- a) La potenciació i la vertebració de grups i de línies sòlides d'investigació que possibilitin la competitivitat científica d'aquestes àrees.
- b) El foment de la interdisciplinarietat entre les distintes disciplines que conformen aquest camp, com a element estratègic clau per al desenvolupament de les ciències socials i humanes.

- c) La combinació entre la investigació bàsica i les seves aplicacions, fent possible no sols el coneixement de les diverses realitats socials i humanes, sinó també la transferència de coneixements en els diversos camps de la realitat social.

A la llum d'aquests principis, i en el camp específic de la investigació educativa, el que es pretén és l'estudi de l'educació com a factor clau de progrés social, amb un doble objectiu: d'una banda des de la dimensió del coneixement de les diverses perspectives de l'educació i, d'altra banda, des de la perspectiva de l'aplicació de la qualitat i de la innovació educativa.

Per tant, aquesta nova etapa ha de suposar la consolidació de la investigació educativa, pel que fa a temàtiques i grups de recerca, i d'un increment de l'impacte del coneixement investigat tant en relació amb les institucions educatives com en relació amb les publicacions pedagògiques, a nivell de les Illes Balears, d'Espanya, d'Europa o de qualsevol altra regió d'importància científica en el camp de les ciències socials i humanes.

Quins són els trets que caracteritzen i defineixen l'estat de la investigació educativa a les Illes Balears? Tot i que no es pretén fer una anàlisi exhaustiva sobre els trets que defineixen i caracteritzen la realitat de la recerca dins les ciències de l'educació, l'objectiu que ens proposam és el de posar de manifest els elements més significatius de la investigació educativa a la comunitat autònoma de les Illes Balears. Així, i en relació amb aquesta realitat, podem posar de manifest els trets científics i educatius següents:

- 1) S'ha d'assenyalar que l'única institució científica i acadèmica de les Illes Balears que ha desenvolupat, de fet —al marge d'alguna iniciativa personal o institucional—, una política investigadora en els diversos camps de les ciències socials, de les ciències humanes, de les ciències de la salut, de les ciències experimentals o de les ciències de l'educació, ha estat la Universitat de les Illes Balears, sobretot a partir de la dècada dels anys vuitanta. Amb tot, s'ha de tenir en compte que, en el marc de la institució universitària, el procés de consolidació del Departament de Ciències de l'Educació, pel que fa a professorat, realització de tesis doctorals i titulacions pedagògiques, ha significat una passa fonamental en el desenvolupament quantitatiu de la investigació educativa. En aquesta mateixa perspectiva s'ha de significar que l'existència de l'Institut de Ciències de l'Educació no ha suposat una aportació ni significativa ni important en el procés de creixement de la investigació educativa a les Illes Balears. En qualsevol cas, el que resulta evident és que no hi ha cap organisme públic o privat dedicat a la investigació educativa. Només la creació de l'Institut d'Avaluació i de Qualitat Educativa per part de la Conselleria d'Educació del Govern de les Illes Balears, i la mateixa Agència de Qualitat Universitària de les Illes Balears —per part de la UIB i el Govern de les Illes Balears— pot ser entesa com una passa que a mitjan i a llarg termini pot fer aportacions al desenvolupament de les ciències de l'educació, des de la perspectiva de la investigació educativa, que tingui una significativa implicació des de l'objectiu de la innovació educativa.
- 2) El segon element que cal considerar a l'hora d'analitzar la realitat de la investigació educativa de les Illes Balears és l'existència important i significativa de personal docent i investigador en el camp de les ciències de l'educació. Efectivament, el procés de consolidació del Departament de Ciències de l'Educació —i també el de Psicologia, de Filosofia i d'altres— s'ha fonamentat sobre dos eixos: en primer lloc la contractació i consolidació del professorat que progressivament ha realitzat la tesi de llicenciatura o la tesi doctoral. En aquest cas cal assenyalar l'existència d'una plantilla estable de professorat funcionari que quasi arriba a la cinquantena, la majoria dels quals

són doctors. Per tant, cal tenir en compte que la realització de tesis doctorals, com a activitat investigadora, ha estat un element fonamental de consolidació com a funcionari. En aquest aspecte cal fer referència al fet que la dècada dels anys noranta fou el període en què més increment de professors s'ha produït. Així doncs, és un fet clar i evident que la necessitat de professorat universitari en les diverses àrees de les ciències de l'educació ha possibilitat i ha incentivat la realització d'investigacions educatives, tant pel que fa a tesis doctorals com a memòries d'investigació i tesis de llicenciatura. En aquest sentit, s'ha de fer referència al fet que a través de la xarxa Redinet es pot conèixer el nombre de tesis realitzades en el camp de l'educació. En tot cas, el que cal assenyalar és que les investigacions educatives realitzades (tesis doctorals, tesis de llicenciatura, memòries d'investigació) des de la dècada dels anys setanta fins ara són més de 150; la majoria d'aquestes investigacions s'han llegit a la UIB, però també algunes, sobretot, a la Universitat de Barcelona. En qualsevol cas, una de les qüestions sobre les quals caldrà reflexionar críticament és si realment la consolidació del professorat universitari suposarà una disminució d'aquest tipus d'investigació educativa. I aquesta qüestió —que pot afectar tota la Universitat de les Illes Balears i tot el sistema universitari espanyol— pot succeir en uns moments en què més cursos de doctorat s'ofereixen en el camp de les ciències de l'educació. Es tracta d'un tema complex, ja que la no-realització de tesis doctorals pot ser molt negativa en la perspectiva de possibilitar el relleu generacional del professorat investigador actual. En aquest aspecte, és evident que caldrà crear mecanismes d'incentivació de tesis doctorals educatives en el camp de l'administració pública i de les empreses privades, sobretot entre el professorat no universitari. I tot això, partint del principi que cal reformar en profunditat tot el tercer cicle i el doctorat.

3) Tot i que ja hem posat de manifest la manca de grups consolidats i competitiu, la manca de tradicions i línies d'investigació significatives i amb continuïtat, i l'existència de treballs d'investigació individuals i individualistes, cal assenyalar l'existència de temes que han estat desenvolupats al llarg d'aquestes dècades d'investigació educativa. Així, hem de posar de manifest una sèrie de temes que han estat i són objecte d'investigació a les Illes Balears en aquest camp de les ciències de l'educació; tot i que no pretenem ésser exhaustius, cal assenyalar els temes següents, que tenen lògicament desenvolupaments investigacionals molts desiguals, tant quantitativament com qualitativament:

- La investigació en el camp de la història de l'educació.
- La investigació en el camp de l'educació ambiental i del desenvolupament sostenible.
- La investigació en el camp de les tecnologies educatives.
- La investigació en el camp de l'educació especial i de la diversitat educativa.
- La investigació en el camp de la dimensió social de l'educació i de les problemàtiques educatives i socials.
- La investigació en el camp de la immigració i de l'educació intercultural.
- La investigació en el camp de la cultura popular i de l'antropologia de l'educació.
- La investigació en el camp de la didàctica de la llengua i de la literatura infantil i juvenil.
- La investigació en el camp de la pedagogia laboral i de la inserció sociolaboral dels diversos col·lectius.
- La investigació en el camp dels estudis teòrics de l'educació.
- La investigació en el camp de la sociologia de l'educació, de l'anàlisi dels diversos nivells i serveis del sistema escolar i l'educació no formal.
- La investigació en relació amb la hiperactivitat infantil i el rendiment escolar.
- Etc.

- 4) Un element important i significatiu que cal tenir en compte en el moment d'analitzar l'estat de la investigació educativa és que, sobretot durant la dècada dels anys noranta, els diversos grups d'investigació educativa que estan en procés de constitució i de desenvolupament han començat a obtenir projectes d'investigació a través de convocatòries externes a nivell espanyol o europeu —en el cas de les Illes Balears no hi ha hagut, fins ara, convocatòries temàtiques realitzades d'acords amb els paràmetres avaluatius normalitzats. Aquest és i serà un fet clau en el procés de consolidació de la investigació educativa a les Illes Balears.
- 5) També, en aquesta mateixa dimensió qualitativa de la investigació educativa i de la importància de l'avaluació externa, hem d'assenyalar que el professorat del Departament de Ciències de l'Educació de la UIB, en les seves diverses àrees de coneixement, ha obtingut i obté un nombre de sexennis d'investigació que podem qualificar de significatius, tant des de la perspectiva absoluta com des de la perspectiva relativa. Es tracta d'un indicador que podem qualificar d'important i que demostra que existeixen les bases per a la consolidació de la investigació educativa. Cal, emperò, dur a terme un salt qualitatiu, fugint de plantejaments individualistes i de produccions pedagògiques excessivament allunyades de la realitat.
- 6) Finalment, s'ha d'assenyalar que en el terreny de les publicacions no només s'està donant un creixement quantitatiu, sinó també una diversificació i un creixement qualitatiu, en funció de les revistes, editorials i col·leccions en què es publiquen els diversos treballs de recerca educativa o d'assaig pedagògic. Aquest és un aspecte sobre el qual caldria treballar encara amb més intensitat, intentant no solament millorar la qualitat dels treballs objecte d'investigació, sinó també diversificar encara més el tipus de publicacions pel que fa a la dependència, l'àmbit geogràfic o a les societats d'investigació de prestigi reconegut a diferents nivells. En aquesta mateixa perspectiva de manifestacions de la producció científica, s'ha de fer referència als congressos, les jornades i els seminaris que s'han realitzat i s'estan realitzant, i que suposen la demostració del treball educatiu realitzat per part del professorat del Departament de Ciències de l'Educació.

Quines són les causes de l'estat de la investigació educativa de les Illes Balears? Tot i que al llarg del present treball s'ha plantejat l'existència d'una sèrie de factors i de raons que ens ajuden a comprendre l'estat de la investigació educativa a les Illes Balears, de forma resumida vull plantejar els elements que contribueixen a conèixer la realitat de la investigació educativa a les Illes Balears:

- 1) Els pocs d'anys de vida real de la Universitat de les Illes Balears, tenint en compte que la universitat és un factor clau, a tots els nivells, de desenvolupament de la investigació en els diversos camps del coneixement. I per tant cal assenyalar la manca de tradició històrica en relació amb la investigació educativa. L'existència de només dos instituts universitaris de recerca —un dels quals creats recentment— és un altre exemple d'aquesta poca importància del coneixement científic a les Balears.
- 2) El retard en el procés de generalització de l'educació a les Illes Balears; aquest retard, degut a causes històriques, polítiques, socials, econòmiques o culturals, ha implicat una lenta institucionalització del sistema educatiu i una democratització desigual de l'educació.
- 3) La poca importància que té actualment l'educació a les Illes Balears, com a valor prioritari, malgrat els avanços que hi ha hagut, tant objectivament com pel que fa a la consciència social i individual sobre la importància del coneixement; cal tenir en compte que la comunitat autònoma de les Illes Balears és una de les regions amb una taxa d'estudiants universitaris, de batxillerat i de formació professional més baixa.

- 4) El retard amb què es varen produir les transferències educatives universitàries i no universitàries a la CAIB per part del Govern central, la qual cosa, entre altres efectes, ha tingut un impacte en la política educativa i universitària que es vol impulsar.
- 5) La poca relació que hi ha hagut entre el sistema escolar no universitari i la universitat, la qual cosa ha impossibilitat una transferència de coneixements entre ambdós sistemes, que no ha desenvolupat adequadament ni la investigació educativa necessària ni la innovació pedagògica pertinent.
- 6) L'existència actual d'un sistema econòmic i d'un model d'empreses que no han apostat, de forma clara i explícita, per la formació, pel desenvolupament tecnològic o per la implantació de sistemes d'innovació.
- 7) El poc estímul que s'ha realitzat per part de l'administració pública d'inversió en R+D+i. Cal tenir en compte que, tal com s'ha dit anteriorment, les Illes Balears són una de les comunitats espanyoles que menys recursos dediquen a la investigació i una de les darreres a aprovar i posar en marxa un pla regional de recerca i desenvolupament.
- 8) I finalment, l'excessiu treball individual i discontinu pel que fa a línies d'investigació per part del personal docent i investigador que conformen el Departament de Ciències de l'Educació de la UIB, malgrat la constatació de canvis en aquest aspecte.

INVESTIGACIÓ EDUCATIVA I TRANSFERÈNCIA DE CONEIXEMENT EDUCATIU

Al llarg d'aquest article, a més de posar les bases de l'estat de la investigació educativa a les Illes Balears, s'ha plantejat el perquè del coneixement educatiu, el per a què del coneixement investigat. I aquesta és una qüestió sobre la qual cal fer una reflexió. Efectivament, una de les crítiques que, amb més freqüència, es realitzen en relació amb la investigació educativa que fan, en general, les universitats fa una referència específica a la manca de relació entre els investigadors i els docents, entre els professors d'universitat i els diversos professionals de l'educació escolars i socials.

Es tracta de constatar que la definició de les línies de recerca educativa s'ha realitzat i es realitza, la majoria de les vegades, de forma unilateral, ja que no solament hi ha un desconeixement entre el món escolar i el món universitari, sinó que, a més, els problemes que es perceben per part d'aquests dos mons són diferents si no contradictoris. La necessitat d'una nova cultura investigacional implica la institucionalització del diàleg permanent entre la universitat i el sistema escolar; entre els professors universitaris i els professionals de l'educació, entre els investigadors i els educadors.

A més, i en aquest mateix context, cal assenyalar que les aportacions, que la transferència de coneixement entre la universitat i el món educatiu a través de la investigació, no resulta gaire important. Fins i tot, es pot afirmar la necessitat d'una major implicació d'aquests dos mons des de la perspectiva de la docència, intentant que els professionals de l'educació que surten de la universitat puguin integrar-se en el món del treball de forma adequada, que la formació que reben els nous professionals sigui adequada a les necessitats i a les demandes de l'educació del segle XXI.

Així doncs, la consolidació de la investigació educativa a les Illes Balears, la realització d'aquest salt qualitatiu que la recerca en educació necessita, implica, de forma ineludible, l'articulació d'unes relacions estables entre la universitat i el sistema escolar a través de la integració dels problemes reals dins les línies d'investigació educativa i la major relació entre escola i universitat; implica l'articulació d'unes relacions institucionals entre els professionals de la universitat i els professionals del que podríem denominar educació social o educació no escolar.

Per tant, la definitiva consolidació de la investigació educativa a les Illes Balears necessita, entre altres factors, una nova cultura de la investigació educativa, unes noves relacions entre l'escola i la universitat, entre l'educació social i els professors universitaris, una nova selecció dels temes objecte d'investigació, una transferència adequada entre el coneixement adquirit i les aplicacions d'aquest coneixement. La no-institucionalització d'aquesta nova cultura d'investigació i científica en el camp de l'educació seria un factor negatiu en el procés de consolidar, de forma rigorosa i seriosa, l'estat de la investigació educativa a les Illes Balears.

En aquest context plantejat, seria un error que la política de suport a la investigació educativa es fonamentàs sobre dos punts: en primer lloc pens que no seria positiu que el Govern de les Illes Balears desenvolupàs la seva política d'investigació sobre la convocatòria de projectes, quan l'objectiu prioritari és el suport a la creació i consolidació dels grups existents en el si, bàsicament, de la UIB. I, en segon lloc, tampoc no seria positiu que des de la UIB es plantejàs la posada en marxa d'una política d'investigació que confongués l'objectiu final de l'existència d'un determinat tipus d'institució de recerca amb el procés per poder-ho aconseguir, que es dugui a terme una política de subvencions erràtica, poc ambiciosa i poc competitiva, que no parteixi d'una anàlisi rigorosa sobre l'estat de la investigació educativa a la UIB, que hi hagi poca transparència en el disseny d'aquesta política d'investigació, que es facin determinades activitats sense comptar amb els grups i els investigadors especialitzats. La possible transformació de l'ICE en un institut de recerca s'ha de fer amb seriositat, sense sectarisme, comptant amb la massa crítica existent, amb transparència, i donant el protagonisme als investigadors.

Per tant, la consolidació d'una política investigadora dins la comunitat autònoma de les Illes Balears i dins la Universitat de les Illes Balears s'ha de realitzar fomentant, prioritàriament, la creació i el desenvolupament dels actuals grups de recerca; a més, caldria, partint d'un principi de realitat, que es modulàs la consecució d'un autèntic Institut Universitari d'Investigació, de forma progressiva; cal avançar a partir de la consecució de la qualitat i de l'excel·lència investigadora. I això necessita temps, rigor, la transparència, suport als grups existents, no desenvolupar polítiques del curt termini i de l'amiguisme i potenciar la col·laboració departamental, interdepartamental i interuniversitària.

Amb tot, i de tot el que hem plantejat, podem deduir dues conclusions: en primer lloc que hi ha les bases per al desenvolupament d'una investigació educativa de més qualitat, de grups competitius i de tradicions investigadores més contínues. I en segon lloc que, per fer aquesta passa qualitativa, no sols es necessita un desenvolupament més profund del Pla balear de R+D, sinó també noves actituds i nous comportaments científics per part del personal docent i investigador, fonamentalment, de la UIB.

En qualsevol cas, en aquest treball he volgut fer una primera aproximació a l'estat de la investigació educativa a les Illes Balears, aportant elements i dades que permetin en posteriors treballs aprofundir en la situació de la investigació educativa a les Illes Balears.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic de les Illes Balears (2002). Direcció general de Recerca, Desenvolupament Tecnològic i Innovació. Palma. Conselleria d'Innovació i Energia. Govern de les Illes Balears.

WILLIAMSON, W. (1983) «Conocer ¿para qué? El contexto de la investigación en la sociología de la educación». A: AA.VV. *Perspectivas actuales de la sociología de la educación*. Madrid: ICE, Universitat Autònoma de Madrid.

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

BOSCH, E.; FERRER, V.; RIERA, T. (comp.) (1999). *15 anys d'investigació sobre gènere a la UIB*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

MORLÀ GARCÍAS, M. (1995). «Tesis de llicenciatura i de doctorat sobre educació referides a les Illes Balears». A: *Anuari de l'educació i la formació a les Illes Balears 1994*. Palma: Universitat de les Illes Balears i Colònia, Caixa d'Estalvis de Pollença.

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS (1997). *Catàleg de projectes d'investigació de la Universitat de les Illes Balears 1996*. Palma: UIB.

- (1998) *Catàleg de projectes d'investigació de la Universitat de les Illes Balears 1999*. Palma: UIB.
- (1999) *Catàleg de projectes d'investigació de la Universitat de les Illes Balears 2000*. Palma: UIB.
- (2000) *Catàleg de projectes d'investigació de la Universitat de les Illes Balears 2001*. Palma: UIB.
- (2001) *Catàleg de projectes d'investigació de la Universitat de les Illes Balears 2002*. Palma: UIB.
- (2002) *Catàleg de projectes d'investigació de la Universitat de les Illes Balears 2003*. Palma: UIB.
- (1994) *Memòria d'investigació, 1993*. Palma: UIB.
- (1995) *Memòria d'investigació, 1994*. Palma: UIB.
- (1996) *Memòria d'investigació, 1995*. Palma: UIB.
- (1997) *Memòria d'investigació, 1996*. Palma: UIB.
- (1998) *Memòria d'investigació, 1997*. Palma: UIB.
- (1999) *Memòria d'investigació, 1998*. Palma: UIB.
- (2000) *Memòria d'investigació, 1999*. Palma: UIB.
- (2001) *Memòria d'investigació, 2000*. Palma: UIB.
- (2002) *Memòria d'investigació, 2001*. Palma: UIB.
- (2003) *Memòria d'investigació, 2002*. Palma: UIB.

El trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat (TDAH) en la infància: l'estudi IMAT

Mateu Servera Barceló